
ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 321.011

О. А. Марущак, к. ю. н.

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Під впливом глобалізаційних процесів відбувається великий вплив на як на окремі державні інститути, так і на державу в цілому, виникає нова закономірність розвитку держав та міждержавних відносин. Головною метою даного дослідження є з'ясування впливу глобалізаційних процесів на державний суверенітет і його трансформацію, та визначення актуальних проблем та перспектив реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації.

Ключові слова: суверенітет; глобалізація; держава; політика; ідеологія.

А. А. Марущак, к. ю. н.

**ПРОБЛЕМА РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

Аннотация. Под влиянием глобализационных процессов происходит большое влияние как на отдельные государственные институты, так и на государство в целом, возникает новая закономерность развития государств и межгосударственных отношений. Главной целью данного исследования является выяснение влияния глобализационных процессов на государственный суверенитет и его трансформацию, и определения актуальных проблем и перспектив реализации государственного суверенитета в условиях глобализации.

Ключевые слова: суверенитет; глобализация; государство; политика; идеология.

O. A. Marushchak, Candidate of Legal Sciences

**THE PROBLEM OF REALIZATION OF STATE SOVEREIGNTY IN THE CONTEXT
OF GLOBALIZATION**

Abstract. Under the influence of globalization processes there is a great influence both on individual state institutions and on the state as a whole, there is a new pattern of development of States and inter-state relations. The main purpose of this study is to clarify the impact of globalization processes on state sovereignty and its transformation, and to determine the actual problems and prospects for the implementation of state sovereignty in the context of globalization.

Keywords: sovereignty; globalization; state; politics; ideology.

Актуальність теми дослідження. Суверенітет - головна ознака держави, наявність якої в першу чергу визначає незалежність держави та надає їй статусу суб'єкта міжнародного права. З наукової точки зору це складне правове та політичне поняття, дослідження якого вимагає комплексного міждисциплінарного підходу. Під впливом глобалізаційних процесів відбувається великий вплив на як на окремі державні інститути, так і на державу в цілому, виникає нова закономірність розвитку держав та міждержавних відносин.

Постановка проблеми. З часів виникнення перших держав питання суверенітету завжди займало важливе місце в політичній та ідеологічній боротьбі між народами. Як феномен, що відображає певний стан держави, народу, нації, поняття суверенітету формувалось в ході історичного розвитку. Але під впливом глобалізаційних процесів, держава еволюціонувала особливо протягом останніх десятиріч, головним чином за рахунок двох чинників – зовнішнього тиску зі сторони транснаціональних корпорацій, міжнародних організацій та наддержавних утворень, а також внутрішнього чиннику – посилення тенденції до більшої автономії національних та релігійних меншин в середині країни.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження державного суверенітету розпочалось у працях фундаторів даного поняття: Ж. Бодена, Т. Гоббса, Ш.-Л. Монтеस्क'є. Значне дослідження суверенітету було зроблено вітчизняними науковцями В. Бєлєвцева, Т. Кемень, В. Співак, Т. Мазур, Н. Гречев, В. Гавриленко, В. Шаповал та ін. Стосовно дослідження глобалізації, та її впливу на світові процеси, в тому числі державні присвячено ряд наукових досліджень таких вчених як К. Уолтс, Е. Туссен, П. Герст, Г. Томпсон, У. Бек, М. Хорсман, Д. Штігліц, Д. Гелд, Е. Макгрю та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Під впливом глобалізаційних процесів, відбувається руйнація принципів міжнародного права (в першу чергу принципу невтручання у внутрішні справи), що в свою чергу потребує додаткового, якісного дослідження.

Постановка завдання. Головною метою даного дослідження є з'ясування впливу глобалізаційних процесів на державний суверенітет і його трансформацію, та визначення актуальних проблем та перспектив реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Зовнішній вимір державного суверенітету у його сучасному вигляді концептуально сформувався на універсальному рівні у принципових положеннях Статуту Організації Об'єднаних Націй та інших базових міжнародно-правових документах. Державний суверенітет відповідно до класичних теоретичних та методологічних поглядів органічно виникає з народного (суверенітету) держави, але сувереном як носієм суверенітету є держава, яка реалізує суверенітет через діяльність органів державної влади [1, с. 78]. Термін глобалізація походить від французького слова «global» – загальний. Цим терміном визначається об'єктивний процес формування, функціонування та розвитку принципово нової всесвітньої системи відносин між країнами і народами на підставі взаємозв'язку та взаємозалежності, що поглиблюються у всіх сферах життєдіяльності світового співтовариства [2, с. 106]. Під впливом процесу світової інтеграції відбулось значне зближення цих понять.

Не видається дивним, що в епоху глобалізації унеможливується існування суверенітету в тому виді, який він набув у ході своєї еволюції. В умовах інтеграційних процесів держава позбувається частини своїх повноважень, віддаючи їх на користь наддержавним утворенням, транснаціональним корпораціям, міжнародним організаціям. Так, професор політології Дьюкського університету Р. Кеохейн відзначає зростаючу роль наддержавних структур у процесі ухвалення рішень. Яскравий приклад цьому – функціонування Європейського Союзу. У зв'язку з цим Р. Кеохейн стверджує, що держави частково втрачають суверенітет. Це яскраво проявляється у слабких державах, які використовують суверенітет лише як засіб ведення переговорів [3, с. 79-80].

До останнього часу вважалося, що головними суб'єктами глобалізації є «країни-глобалізатори» та їх уряди. Але дослідження останнього десятиріччя показали, що уряди наймогутніших країн уже втратили реальний контроль над процесами глобалізації. Понад те, із головних суб'єктів глобалізації вони перетворюються в її об'єкти, фактично потрапивши в пастку глобалізації. Їх місце впевнено займає «новий світовий уряд». Таким чином, сучасний глобалізм є специфічною формою політичного і економічного імперіалізму XXI століття. Він являє собою симбіоз модерного державного імперіалізму з імперіалізмом глобальних корпорацій і міжнародних організацій [4, с. 3].

Хоча, слід зазначити, що і серед противників глобалізації не існує єдиного бачення щодо варіанту розвитку суверенної державності в сучасних умовах. Більш помірковано налаштовані з них дотримуються точки зору, що без існування національних держав світ перетвориться на «Global village», єдину наддержавну структуру, яка все одно не буде однорідною, в якій все одно будуть існувати проблеми національного характеру. Цей термін у 60-х роках ХХ ст. був розроблений відомими теоретиками Римського клубу Е. Ласло, Д. Медоуз, М. Месарович, А. Печчеї та введений у науку М. Маклуеном. Глобалізація сприяє взаємозв'язку і взаємозалежності всіх країн, «спресовує» світ у єдине ціле, перетворює планету на «світове село» із спільними проблемами. У такому світі існує чотири основні одиниці - суспільство, міжнародна система, індивід, людство [5, с. 6].

ПОЛІТОЛОГІЯ

Варто зауважити, що в такому випадку цілком можливо, що глобалізація теж сприятиме мирному вирішенню міждержавних суперечностей. Так, Л. Грінін вважає, що нині процеси інтеріоризації вийшли, у порівнянні з іншими епохами, на якісно новий рівень. По-перше, вони охопили весь світ. По-друге, найтипівішою формою об'єднання стали економічні союзи, цілі таких змінилися. По-третє, контакти між лідерами держав стали постійними й тіснішими. Водночас Л. Грінін звертає увагу на те, що деякі країни і в цих умовах можуть дозволити собі дотримуватися ізоляціоністської політики і не приєднуватися до будь-яких союзів. Найбільший суверенітет на його думку мають ідеологічно і економічно закриті держави [6, с. 128].

Однак, взаємозалежність, тісне спілкування не є гарантією мирного співіснування. Конфлікти породжує, перш за все, нерівність. У „світовому селі” існує велика нерівність різних народів, до того ж, вона зростає. Тому глобалізація, хоча і дає шанс об'єднати народи світу, але не гарантує безпеки існування, викорінення війни як продовження політики іншими засобами. Безперечно, багатополюсність потребує і нової дипломатії, певних змін міжнародного права. Як слушно зауважує О. Кіндратець, слід реформувати ООН, передусім її Раду Безпеки. Структура цієї організації застаріла, не відповідає сучасним реаліям [7, с. 146].

Окрім цього, існує і більш радикальне крило, представники якого змальовують інший, варіант розвитку: домінування інтересів світової олігархії в глобалізованому світі веде до повного занепаду суверенної державності, до епохи «нового Середньовіччя», панування хаосу в політичних відносинах на національному і на світовому рівнях з метою підпорядкування країн і народів міжнародній фінансовій еліті. Головними агентами її становлення і розвитку виступають «уряди країн Великої сімки і їх міжнародні інститути МВФ, Світовий банк і СОТ».

Словосполучення «Нове Середньовіччя» вже досить міцно увійшло в сучасний політичний лексикон. В основі цього поняття, на думку Г. Мирського, дві взаємопов'язані тенденції. По-перше, з «темних віків» у наш час повертаються такі явища, як втрата державою здатності контролювати локальні, а тим більше транснаціональні сили, деградація раціональних форм влаштування державного життя. Другий, можливо навіть більш істотний, феномен підтверджує, що, всупереч надіям просвітителів і лібералів, цивілізація і прогрес не змінили на краще природу людини. На думку, широко поширеній серед істориків і політологів, XXI ст. буде епохою етнічних та етноконфесійних конфліктів. В умовах протистояння двох світових систем етноконфлікт залишалися «замороженими». Але тепер на перші позиції порядку денного вийшли питання, пов'язані з давніми сварками національного і релігійного властивості. Нації, етнічні групи, конфесійні спільноти прийняли зводити один з одним старі рахунки [8, с. 106-107].

Досить яскраво епоху «Нового Середньовіччя» описує американський письменник та юрист Скот Туроу: «хтось має сісти і все це обдумати, бо хлопці з корпорацій скоро стануть міжнародним суперкласом. Ці люди живуть угодами і партіями в гольф, їх більше цікавить, які бізнес-школу ви закінчили, ніж в якій країні ви росли. Це нове Середньовіччя, дрібні князівства й уділи піднімають власний прапор і готові прийняти будь-якого васала, який поклянется у вірності сюзерену. Усі ті, хто аплодував, коли комунізм везли на смітник історії, здивуються, коли «Coca-Cola» захоче місце в ООН» [9, с. 164].

По суті, в особі політичного глобалізму світ стикнувся з новим видом агресивної експансії, більш витонченим і підступним, «при здійсненні якого немає прямого насильницького захоплення, приєднання або підпорядкування чужих земель, а є втягування інших держав в сферу впливу своєї економіки з метою панування і придушення, безцеремонне нав'язування своїх політичних і духовних цінностей, що деформують менталітет народів, які зазнали подібної агресії». Звідси для інших держав і їх народів виникає необхідність забезпечення і захисту своїх інтересів і цінностей, власної національної і культурної ідентичності. Сучасні держави з цими завданнями справитися не в змозі. Це веде до пошуку шляхів і засобів, здатних трансформувати форму і зміст сучасної держави, а як наслідок, його суверенітет, організацію і реалізацію верховної влади і принципи державно-територіального устрою [10, с. 24-25].

Інший погляд існування національного суверенітету полягає в тому, що міжнародні організації та глобальні перетворення ніяким чином не впливають на державу як на політичного актора. Представники останнього підходу дотримуються думки, що глобальні перетворення не

ПОЛІТОЛОГІЯ

применшують значущості суверенітету держави, якісно не впливають на нього. В ході історії слабкі держави завжди відчували пресинг з боку сильних держав, відстоювали своє право на проведення зовнішньої та внутрішньої політики, тому кардинальних змін поняття «суверенітет» не зазнає. Посилення інтеграції, навіть на прикладі Європейського співтовариства, не призводить до зменшення кількості держав. Внутрішній суверенітет залишається незмінним. Однак сьогодні спостерігається втручання у внутрішні справи слабкішої держави могутнішим сусідом чи то міжнародною організацією. Зазначене втручання часто обумовлено наглядацькою діяльністю щодо прав і свобод людини і громадянами [3, с. 80].

Процеси міжнародної інтеграції безумовно пов'язані з глобалізаційними процесами. Німецький соціолог У. Бек визначає глобалізацію як процеси, в яких національні держави та їх суверенітети влітаються у павутиння транснаціональних акторів та підкоряються їхнім владним можливостям, орієнтаціям та ідентичності. Процеси ці характеризуються такими вимірами: розширення у просторі, стабільність в часі, щільність транснаціональних потоків [11, с. 159].

Процес глобалізації, поза всяким сумнівом, кидає виклик національній державі, її суверенітету і функціям. При цьому все важче стає провести межу між зовнішньою і внутрішньою політикою. Питання, вирішення яких вважалося раніше прерогативою держав, їх «внутрішньою справою», набувають все більше міжнародний характер і стають предметом турбот міжнародного співтовариства. Глобалізація в окремих сферах суспільного буття призводить до нівелювання державного суверенітету. У світовому юридичному співтоваристві виокремлюють ряд факторів, які впливають на процеси «розмивання» національного суверенітету в умовах глобалізації:

1. Поглиблення взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права, що відбиває поглиблення взаємодії національного суспільства зі світовим співтовариством.

2. На світовій арені з'являються нові актори – міжнародні організації, громадські об'єднання, транснаціональні корпорації, неурядові організації тощо.

3. Регіони у середині держави прагнуть до здобуття більших прав та свобод, посилення сепаратистських настроїв.

4. Суперечність між дотриманням прав людини та принципом невтручання у внутрішні справи іншої держави. В умовах глобальної світової кризи вибір між правами людини та безпекою громадян постає особливо гостро перед державами, де «громадянські свободи» не просто функціональні, а є екзистенційною цінністю, тобто мають глибинний зв'язок з національною самоідентифікацією [12, с. 9-10].

5. Формування нового типу мислення – космополітичної людини, яка виходить за рамки національної спільності.

6. Збільшення «прозорості» меж між різними національними та політичними системами, що, у свою чергу, пов'язано з необхідністю вироблення більш загальних норм поведінки, використання загальних «правил гри» на світовій арені [13, с. 80].

У політичному і правовому сенсі не вперше ставиться акцент на «розмиванні» держави як системи, передачі її функцій комерційним структурам та наднаціональним інститутам. Розробки науковців Нью-Йоркського університету в рамках проекту «Глобальне управління і глобальне адміністративне право в міжнародному правовому порядку» формують уявлення про перспективи глобалізованого світу й утворюють окрему, альтернативну концепцію «глобального адміністративного простору», сутність якої становлять положення про можливість запровадження в державному управлінні форм і методів приватно-публічного характеру. Нові форми глобального адміністративного права будуть утворювати консолідовані норми міжнародної внутрішньо-державної та адміністративної галузей. Водночас процеси глобалізації не повинні повністю «стерти» національно-державні відмінності, нехтувати соціальними аспектами, визначати «капіталізацію» єдиною домінантою розвитку [14, с. 169].

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що суверенітет за останні десятиріччя в процесі трансформації набув нового значення. Під впливом глобалізації ми спостерігаємо руйнацію сталих принципів міжнародного права, що тягне за собою значні наслідки для кожної держави в першу чергу порушенням принципу невтручання у

ПОЛІТОЛОГІЯ

внутрішні справи. Таким чином, можна стверджувати, що в умовах глобалізації відбувається становлення «глобальної» правової системи у якій міжнародне право й національні правові системи стають багаторівневими «галузями» і «інститутами», а як об'єкт регулювання з'являється вся соціальна система людської цивілізації.

Література

1. Марущак, О. А. Теоретико-правове дослідження поняття та сутності державного суверенітету / О. А. Марущак, Д. С. Бабич // Правовий часопис Донбасу. - Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. - № 3-4 (61). - С. 74-79.
2. Капто, А. С. Энциклопедия мира / А. С. Капто. - М. : Книга и бизнес, 2002. - 544 с.
3. Машура, Х. А. Еволюція поняття "суверенітет" / Х. А. Машура // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2013. - Т. 212, Вип. 200. - С. 78-81.
4. Білорус, О. Проблеми трансформації та модернізації транзитивних країн в умовах глобалізму / О. Білорус // Економічний часопис. - XXI. - 2007. - №7-8. - С. 3-8
5. Медведкін, Т. С. Процес транснаціоналізації та глобальних трансформацій в аспекті провідних економічних теорій / Т. С. Медведкін, Ю. Ю. Кінчевська // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2014. - № 11. - С. 3-9.
6. Гринин Л. Е. Национальный суверенитет и процессы глобализации (вводные замечания) / Л. Е. Гринин // Полис. - 2008. - № 1. - С. 123-133.
7. Кіндратець, О. Формування багатополюсності світоустрою: можливі наслідки і перспективи / О. Кіндратець // Політичний менеджмент. - 2011. - № 1. - С. 141-150.
8. Дробот, Г. А. Мировая политика : учебник для бакалавров / Г. А. Дробот. - М. : Издательство Юрайт, 2014. - 476 с.
9. Фріланд, Х. Плутократи. Епоха нових багатих і занепад старої системи / Х. Фріланд ; пер. з англ. М. Климчук. - Київ : Наш формат, 2017. - 326 с.
10. Грачев, Н.И. Политическая глобализация и государственный суверенитет / Н. И. Грачев // Вестник Волгоградского гос. ун-та. - Серия 5. Юриспруденция. - 2012. - № 1 (16). - С. 20-26.
11. Кремень, Т. Еволюція поглядів на державний суверенітет / Т. Кремень // Політичний менеджмент. - 2004. - № 1. - С. 153-162
12. Белєвцева, В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості / В. Белєвцева // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 10. - С. 7-10.
13. Ключковський, Ю. Б. Суверенітет: держави, нації чи народу? / Ю. Б. Ключковський // Публічне право. - 2013. - № 3. - С. 14-22.
14. Співак, В. Суверенна держава у процесі глобалізації / В.М. Співак // Порівняльно-правові дослідження. - 2009. - № 2. - С. 163-173.

Надійшла 10.09.2018

Бібліографічний опис для цитування :

Марущак, О. А. Проблема реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації / О. А. Марущак // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. - 2018. - № 1 (4). - С. 68-72.